

Gitleri kimler we nämüçin goldady?

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Gitleri kimler we nämüçin goldady? GITLERİ KİMLER we NÄMÜÇİN GOLDADY?



(Makala gysgaldylyp alyndy)

Adolf Gitleriň nemes halkyndan gören goldawy onuň diňe häkimiýete gelmegini we 12 ýyllap jemgyýetiň ähli gatlaklarynda örän uly üýtgeşmeleri geçirip häkimiýetde galmagyny üpjün edip bilmändir, barha ýaramazlaşyp barýan uruş ýyllarynda-da birnäçe ýyllap nemes halkynyň ony goldamagyny üpjün edipdir. Diňe bir nesil öň nemes ýurdunda duşman garasyny görmezden öz islegleri bilen hökümet sistemalaryny çalşyran nemesler Gitler boýun bolandan we öz jayna kast edenden soňam söweşi dowam etdiripdir. Eýsem-de bolsa, Gitleri kimler we näme sebäpli goldapdyr?

• Fýurer¹ legendasy: Gitlere bildirilen söýgi

Gitleriň we nasist režiminiň nemes halky tarapyndan goldanmagynyň açary hut Gitleriň özünde ýatyr. Propoganda ministri Paul Žosef Gebbelс² tarapyndan goldanan we öwlüp arşa çykarylan Gitler özünü nemes halkyna adatdan daşary we hatda hudaýtarapyn adam hökmünde tanatmagy başarypdyr. Gitler nemes halkyna syýasatçy hökmünde tanadylmandyr. Germaniyada

syýasatçy kän. Alnyp barylýan propoganda emelleri Gitleriň nemes halkymyň aňynda syýasatdan has ýokardaky şahsyét hökmünde kabul edilmegini gazanypdyr. Germaniýada ýasaýan birtopar etniki azlyklar häkimiýet başyna gelmeginden soň kän wagt geçmäňkä Gitleriň olaryň goldawyny gereklemeýändigini, gaýtam özlerine azar bermek we hatda ýok islemeýändigini bilipdirler. Emma Gitler birnäçe adamyň göz guwanjyna öwrülipdir, elmydama iň ýokardadygyny öňe sürüp we berýän signallaryny göz öňüne tutulan gatlaklara siňdirip, biribirlerinden doly tapawutly toparlaryň goldawlaryny Germaniýany dolandyrmaga, üýtgetmäge we gorkunç soňuna äkitmegi başarırypdyr.

Birinji jahan uruşynda ýeňilen Germaniýada bolup geçýän ykdysady kynçylyklar, inflýasiýa, işsizlik, jemgyýetdäki gornetin bölünüşik we agzalalyklar bilen dürli gozgalaňlaryň bolýan çylşyrymly şertlerinde Adolf Gitler Germaniýanyň İşçiler partiýasyna agza bolupdir. Ol partiýanyň arasynda çaltlyk bilen ösüpdir. Partiýanyň adyny Germaniýanyň Sosialistik işçiler partiýasy diýip üýtgeden Gitler nasionalistik ideýanyň astynda nemes jemgyýetiniň her gatlagyndan bolan adamlary bir agza bakdyrmagy başarırypdyr.

Gitleriň absolýut häkimiýetini berkiden waka 1933-nji ýylyň 27-nji fewral gijesi Germaniýanyň parlamentiniň ýakylmagyndan soň bolup geçipdir. Esasy saýlawlaryň öňüsrysında ýakylan bina Adolf Gitlere ýeke özi häkimiýetiň başında çäklendirilmedik güýç bolup oturmagyny üpjün edipdir.



Ýalan şeýle bir uly we ýönekeýje bolsun. Ýalan sözläberiň, sözläberiň, ahyry ynanarlar.

Adolf Gitler birnäçe garşydaşy ýaly sosialist, monarhiýanyň tarapdary, demokrat bolmakdan zyýat, özünü Germaniýa bilen bir bitewi hasaplapyrdyr we hasap etdiripdir. Gitler nemes halkynyň gözünde Germaniýadaky birnäçe gahar-gazabyň we agzalalygyň sakasyny bilýän, olary düzedip biljek adam bolupdyr.

Ol gözünü häkimiýet ýşkyna gapdyran milletparaz biri bolmasada, Germaniýany we nemesleri hemme zatdan ýokarda görüpdir. Hakykatdanam Adolf Gitler jemgyýet tarapyndan Germaniýany ekstremizme itermegiň ýerine hemmeleri birleşdirip biljek biri hökmünde görünip, şeýle obrazy adamlaryň aýyna guýmagy başarypdyr. Adolf Gitler ilki sosialistleri we kommunistleri ýanap (ilkibaşa köçe uruşlary we saýlawlar, soňra olary konslagerlere salyp) sosialistik rewolýusiýanyň öňüni alandygy üçin ýene bir mertebe öwgä mynasyp bolmagy başarypdyr. Häkimiýete ýeke özi eýe bolmak islän Adolf Gitler taryha «Uzyn pyçaklylar gijesi» («Night of the Long Knives»)³ diýip giren operasiýada öz sağy garaýışly (käbir çepçi garaýışylary-da) ýoldaşlarynyň agdarylysygynyň öňüni almagy başarıandygy üçin has beter öwülip başlanypdyr. Nemes halkynyň gözünde Gitler mundan beýlæk birleşdiriji, agzalalygyň öňüni alyp bilýän, duruzýan we hemmeleri bir agza garadýan belent mertebeli beýik

şahsyýete öwrülipdir.

Nasistik režimiň aýgytlaýy sepgidinde propoganda maşynynyň «Fýurer» legendasyny durmuşa geçirme işini bilgeşleýin saklandygy we Adolf Gitleriň öz at-abraýynyň propoganda serişdesi hökmünde ulanylmaǵa başlandygy öñe sürülyär. Adamlar uruşda ýeňiş gazanyljakdygyna we Gebbelsiň húsgärlik bilen işiň hötdesinden geljekdigine ynanypdyr, çünkü hemme zadyň başynda Gitler durupdyr. Şu tapgyrda Gitlere şowlulyk we birkemsiz bähbitçilligi-de kömek edipdir. 1933-nji ýylda ykdysady krisiz sebäpli häkimiýet başyna gelen Gitleriň döwründe global ykdysadyýet eýýäm 1930-njy ýyldan bări kem-kemden düzeliп başlapdyr. Gitlere üstünlige eýe çykmakdan başga edere iş galmandyr, şowlulyk hiç zat etmedik Gitleriň ebeteýine gelip duruberipdir.

[1] Nemes öñbaşçı manysyny berýän fýurer sözi iňlis dilinde diktator we awtokrat manysyny berýär.

[2] 1897-nji ýylyň 29-njy oktyabrynda Germaniyanyň Rheýdt diýen ýerinde dünýä inen Gebbels Üçünji reýh döwründe Faşistik Germaniyanyň propoganda ministri bolup işläpdir. Ol faşistik režimiň nemes halkynyň aýyna siñdirip boljak ýasaýyş-durmuş formasy hökmünde wagyz-nesihat edilmegine jogap beripdir. Gitleriň öz janyna kast etmeginiň ertesi günü bary-ýogy bir gün nemes kansleri bolup işlân Gebbels aýaly Magda bilen bilelikde alty çagasyň öz elliри bilen öldürenden soň öz janlaryna kast edipdir.

[3] «Ýagyş suwy operasiýasy» («Operation Hummingbird») diýilýän operasiýa Faşistik Germaniyada 1934-nji ýylyň 30-njy iýunyndan 2-nji iýulyna čenli dowam edipdir. Faşistik režim Gitleriň absolýut agalygyny berkitmek maksady bilen syýasy ölüm jezalaryny amala aşyrypdyr. Öldürilenleriň birnäçesi nasistleriň ýarym harby edarasy «SA»-nyň («Sturmabteilung») agzalarydyr. Gurban edilenleriň iň tanhmaly-da Gitleriň uzak wagtdan bări dosty we goldawçysy bolan Ernst Rýohm eken. Öldürilenleriň arasynda nasistik partiýanyň çepçi garaýyşly ýolbaşçylary-da bolupdyr. Jenaýatlaryň bir sebäbi-de nemes jemgyýetiniň gözünde Gitler hökümetiniň at-abraýyny we

agramyny galňatmakdyr. Operasiýada azyndan 85 adam öldürilipdir, müňlerce adam tussag edilipdir. Jenaýatlaryň köpüsi «SS» we Gestapo tarapyndan amala aşyrylypdyr. Tuthatutlyk çäresi Gitlere garşydaşlaryny ýok etme we häkimiyétini berkitme mümkünçiligini beripdir. Şu wakadan soñ Gitler nemes halkynyň gözünde ýokary adalaty ýola goýujy öňbaşçy pozisiýasyna göterilipdir.

Robert UAÝD.

27.01.2017 ý. Taryhy makalalar